

کودکان، نوجوانان و تجربه تئاتر

کاوش و افزایش تجربیات تئاتری
کودکان و نوجوانان

نوشته‌ی متیو ریزن
برگردان فارسی: منوچهر اکبرلو
ویرایش حسین فدایی حسین

A-PDF

Watermark

انتشارات غایش

به مناسبت بیست و دومین جشنواره‌ی بین‌المللی تئاتر کودک و نوجوان

سرشناسه :	ریزن، متیو، ۱۹۷۵ - م. Reason, Matthew
عنوان و نام پدیدآور :	کودکان، نوجوانان و تجربه تئاتر: کاوش و افزایش تجربیات تئاتری کودکان و نوجوانان/ نویسنده متیو ریزن؛ برگردان فارسی منوچهر اکبرلو؛ ویراستار حسین فدایی حسینی.
مشخصات نشر :	تهران: موسسه انجمن نمایش، انتشارات نمایش، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری :	۱۵۲ ص.: ۱۷/۵×۱۴/۵ س.م.
شابک :	9786005765885
وضعیت فهرست نویسی :	فیا
یادداشت :	The young audience : exploring and enhancing children's experiences of theatre
موضوع :	نمایش و کودکان--انگلستان
موضوع :	نمایش و کودکان
شناسه افزوده :	اکبرلو، منوچهر، ۱۳۲۱ - مترجم
شناسه افزوده :	فدایی حسینی، حسین، ۱۳۲۵ - ویراستار
رده بندی کتبی :	الف/ ۱۳۹۲۸PNT۱۵۹ ۹
رده بندی دیویدی :	۷۹۲
شماره کتبیشناسی ملی :	۳۹۴۷۲۱۸

نمایش

انتشارات نمایش

کودکان، نوجوانان و تجربه تئاتر (۴۵۰)

کاوش و افزایش تجربیات تئاتری کودکان و نوجوانان

نوشته ی متیو ریزن

برگردان فارسی منوچهر اکبرلو

ویرایش حسین فدایی حسینی

صفحه آرای مهاجر

طراح جلد محمد جواد سیدابراهیمی

شمارگان ۲۰۰۰ جلد

نوبت چاپ - نخست - ۱۳۹۴

قیمت ۱۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۷۶۵-۸۸-۵

به نام خداوند دوستدار بچه‌ها

بیست و دومین جشنواره بین‌المللی تئاتر کودک و نوجوان با شعار «بچه‌های امروز، تماشاگران خلاق» برگزار می‌گردد. نکته مهم در مفهوم و اهمیت شعار جشنواره، توجه به فکر، اندیشه و آگاهی در تئاتر ویژه کودک و نوجوان است.

در چند دوره گذشته، ستاد برگزاری جشنواره سعی داشته با چاپ آثار تحقیقی و پژوهشی و منابع مهم ادبیات نمایشی، بر روند رشد و بالندگی تئاتر بچه‌ها تأثیر جدی داشته باشد. در دوره جدید جشنواره با تأکید بر اهمیت مخاطب و ادبیات نمایشی، سعی شده آثاری به تناسب این مهم در حوزه علمی-پژوهشی و نمایشنامه انتشار یابد. خوشبختانه در تئاتر کودک و نوجوان با وجود اهمیت جنبه مضمون و ضرورت توجه به مفاهیم علمی، نویسنده‌ها و مترجمان و پژوهشگران شاخص و خوبی حضور دارند. آنچه در سال‌های اخیر از آثار سایر ملل ترجمه و نشر یافته حاصل تلاش و آگاهی گروهی از علاقه‌مندان تئاتر کودک و نوجوان بوده است، و اینک با چاپ چند کتاب مهم دیگر، امیدوارم این روند مؤثر یعنی برگزاری جشنواره باهدف کمک به رشد جریان تئاتر کودک و نوجوان، یک گام روبه‌جلو باشد.

با وجود هنرمندان خلاق و بخصوص جوانان علاقه‌مند به تئاتر کودک و نوجوان می‌توان امیدوار بود که در آینده نزدیک، تئاتر بچه‌ها در همه رده‌های سنی چون خردسال، کودک و نوجوان با پشتوانه علمی، راه درست را دنبال کند. با سپاس از تلاش نویسندگان و مترجمان اثر چاپ شده این دوره جشنواره، باید بر این نکته تأکید داشت که در تئاتر کودک و نوجوان هرچه بر آثار مکتوب به عنوان منابع علمی و عملی توجه شود پشتوانه این گونه نمایشی یعنی تئاتر کودک و نوجوان، محکم‌تر و قوی‌تر خواهد شد.

شهرام کریمی

دبیر بیست و دومین جشنواره بین‌المللی تئاتر کودک و نوجوان

فهرست

مقدمه / ۹

بخش اول

مفاهیم و پرسش‌ها / ۱۷

فصل ۱

تئاتر برای تماشا و آموزش / ۱۹

فصل ۲

از پرورش مخاطب تا حقوق فرهنگی / ۳۳

فصل ۳

کیفیت در تئاتر کودکان / ۴۹

بخش دوم

نظریه تئاتری / ۵۹

فصل ۴

تحقیق در مورد تجربیات زیستی تئاتری کودکان / ۶۱

فصل ۵

توهم تئاتر و واقعیت مادی / ۷۳

فصل ۶

قابلیت‌های تئاتر / ۸۹

فصل ۷

تعامل اخلاقی یا استعماری / ۹۵

بخش سوم

ارتقای سطح تعامل / ۱۰۳

فصل ۸

ارتقای سطح تعامل / ۱۰۵

فصل ۹

ترسیم تجربه از طریق نقاشی / ۱۱۳

فصل ۱۰

صحبت در مورد تئاتر / ۱۲۹

مقدمه

در حال حاضر، تئاتر کودک - یعنی تئاتری که برای مخاطب کودک نوشته، کارگردانی و تهیه می‌شود- دوره فعالیت پررونق و جالبی را در انگلستان می‌گذراند؛ شاید آن هم حمایت‌های مالی هدفمندتر، ارج و قرب شرکت‌های تئاتر کودک و توجه روزافزون به مسائل کیفی می‌باشد. تئاتر کودک در انگلستان که در مقایسه با تئاتر بزرگسالان مثل سیندرلا مهجور مانده بود، اکنون به سطحی از احترام و توجه رسیده است که با تئاتر کودک اروپا و ایالات متحده برابری می‌کند.

گرایش هرچه بیشتر به فواید اجتماعی و آموزشی هنرها و خصوصاً تئاتر برای کودکان، موقعیت تئاتر کودک را به عنوان شاخه‌ای از هنر ارتقا داده است. با این حال تقریباً هیچ پژوهش گویایی در این حوزه صورت نگرفته است. با اینکه بر اهمیت اجرای تئاتر متناسب برای کودکان (۴ تا ۱۱ ساله) تأکید بسیاری می‌شود، اما ادارک و تجربه‌ی آن‌ها از تئاتر به عنوان مخاطب چندان مورد بررسی قرار نگرفته است. اگرچه پیرامون ارتباط بین هنر و آموزش پژوهش‌هایی انجام شده، اما به همراهی و مشارکت کودک در تئاتر کمتر پرداخته شده است. صدا و نظر خود کودکان در هیاهو و جاروجنجال حامیان تئاتر کودک گم شده است.

به منظور پر کردن این شکاف، کتاب حاضر («کودکان، نوجوانان و تجربه تئاتر») بر آن است تا با بررسی کیفی مخاطب، ماهیت تجارب کودکان را از تئاتر زنده کشف کند. این کتاب منبعی است برای پژوهشگران، هنرمندان، معلمان، دانشجویان، سیاستگذاران و دیگر متخصصانی که به نحوی از انحاء در حوزه تئاتر و کودکان فعالیت می‌کنند. این کتاب با ارائه نظراتی مفصل، تحلیلی و روش‌شناسانه در مورد چگونگی ادراک و پاسخگویی کودکان به اجراهای تئاتر زنده، سیاست فرهنگی و درک آموزشی موجود از تئاتر کودک را ارتقا می‌بخشد.

فقط نپرسیم چرا و چه چیز، بلکه بپرسیم چگونه؟

در ارتباط با تئاتر کودک به طور کلی دو نوع سوال مطرح می‌شود: «کودکان چرا باید تئاتر تماشا کنند؟» یا «کودکان چه نوع تئاتری باید تماشا کنند؟»

تفکر پنهان در سوال «کودکان چرا باید تئاتر را تجربه کنند؟» تا حدی سوء و زیان‌بار است. «چرا که نه؟» پاسخ نامدستی اما موجز و پرمعنی به این سوال است. پاسخ دیگر آن که به همان اندازه اعتبار دارد این است که «به همان دلایلی که بزرگسالان باید تئاتر را تجربه کنند.» این پاسخ‌ها و پاسخ‌های پرمعنی دیگر، عنصری از حقیقت در خود دارند: آیا واقعاً تئاتر کودک باید مدام لزوم موجودیت خود را توجیه و اثبات کند؟ به عقیده آن‌ها که متعهد به حمایت از تئاتر کودک و نوجوان هستند، سوال از چرایی آن تقریباً بی‌مورد است. همان‌طور که «تونی

ریکی»، دبیرکل «موسسه ایماژ» در ادینبرگ، بیان می‌کند:

«به نظر من فارغ از اینکه آیا می‌توان آن را به عنوان یک امر عادی و مسلم در نظر گرفت یا نه، به طور کلی باید فقط به پیش رفت. اینکه کودکان به هنر و فرهنگ در مفهومی وسیع‌تر دست یابند واقعاً خوب است.»

«فیلیپ پولمن» در بیانیه خود در سال ۲۰۰۴ با تأکید بر اهمیت «تئاتر به عنوان صحنه کلیدی حقیقی» قویاً حامی این نوع بینش است. (چکیده‌ی آن بعداً در این کتاب ارائه خواهد شد.) پولمن می‌نویسد:

«کودکان به همان اندازه که نیاز به دیدن در هوای آزاد دارند، نیاز به تماشای تئاتر نیز دارند. قصد ندارم در این باره بحث کنم که حق با من است. کودکان به هنر و موسیقی و ادبیات نیاز دارند، باید به گالری‌های هنری و موزه‌ها و تئاترها بروند، باید نواختن آلات موسیقی و اجرای تئاتر و رقص را یاد بگیرند. آن‌ها به این چیزها به قدری نیاز دارند که قوانین حقوق بشر باید دسترسی کودکان را به آن‌ها تضمین کند.»

کودکان چرا باید تئاتر تماشا کنند؟ چون همان‌طور که پولمن ادعا کرده اگر تماشا نکنند «از درون می‌پوسند». چون به گفته ریکی «برای آن‌ها خوب است». این نظرات تا حدودی شبیه نظرانی است که پیرامون تئاتر بر کسان مطرح می‌شود بدین گونه که اغلب در مقایسه با کارهای کم‌ارزش یا مضری مثل تماشای تلویزیون، ناخودآگاه گفته می‌شود که تئاتر برایمان خوب است. این ادعاها تلویحاً برداشت‌هایی درباره ارزش، کیفیت، فواید و کودکی در خود دارند که ملاحظات بیشتری را می‌طلبد.

آیا هر تئاتری برای کودکان خوب است صرفاً چون تئاتر است؟ آیا

تئاتر واقعاً حق کودک است همان‌طور که تأمین سرپناه و محبت به کودک از حقوق جهانی او محسوب می‌شود؟ آیا اصلاً امکان دارد که تئاتر کودک را «تئاتر» تصور کرد و آن را خارج از دستورکار برنامه‌ی تحصیلی لحاظ نمود؟ این سوالات به‌جاست، چون در این رابطه قدرت در دست بزرگسالان است و آن‌ها هستند که تصمیم می‌گیرند چه چیزی برای کودکان خوب است. هرچند این مباحث را حل‌شده فرض کنیم باز هم سوالات ضمنی و قضاوت‌های ارزشی بسیاری باقی می‌ماند.

در سال ۱۹۶۱ «کنت گراهام» پنج ارزش مثبت را برای وارد کردن کودکان به حوزه تئاتر برشمرد که هنوز هم در مباحث فرهنگی امروز مطرح هستند: سرگرمی، رشد روانشناختی، نمود آموزشی، درک زیبایی‌شناسانه و افزایش تماشاگران تئاتر در آینده. اگرچه این پنج عنصر در مباحث معاصر دسته‌بندی و توصیف می‌شوند، باز هم «چیزهای خوب»ی هستند که از ورود کودک به تئاتر برمی‌آیند و نشاندهنده‌ی ملاحظات آموزشی، هنری و سیاست‌گذارانه‌ای هستند که بر تولید تئاتر کودک اثر دارند. همین مباحث عمده‌تاً در فصول اول این

کتاب مطرح می‌شود.
تئاتر کودک در فرایک از این زمینه‌ها (آموزش، هنر، سیاست‌گذاری) موجودیتی متفاوت دارد و مطابق با معیارهای هم‌پیر اما متمایز شکل می‌گیرد، تعریف می‌شود، حمایت می‌شود و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. البته در هر زمینه پاره‌ای سوالات اساسی یکسان طرح می‌شود. فصل یکم، این بحث را با بررسی رابطه بین تئاتر کودک و آموزش آغاز می‌کند. آموزش، تم حاکم در این زمینه و انگیزه اولیه در

تولید تئاتر برای کودکان است و در عین حال این قابلیت را دارد که نوع تولیدات و نحوه ادراک آن‌ها را محدود سازد. در فصل دوم بحث به بررسی مباحث کلیدی بیشتری پیرامون تئاتر کودک از لحاظ پرورش مخاطب، عادات فرهنگی و حقوق فرهنگی کشیده می‌شود. پس از آن در فصل سوم راه‌های مجسم‌سازی کیفیت در تئاتر کودک از جهت مقاصد و اهداف موردنظر برای مخاطب بررسی می‌شوند. در بین فصول هم نکات نظرات و دیدگاه‌های «فیلیپ پولمن»، «تونی گراهام» و «پیتر منسچر» آورده می‌شود.

بدین ترتیب بخش اول کتاب، اساس زمینه‌سازی هدف اصلی کتاب را ارائه می‌دهد که از سوالات آشنای «کودکان چرا و چه نوع تئاتری را باید تجربه کنند» فراتر می‌رود و در عوض این سوالات را مطرح می‌کند که کودکان چگونه تئاتر را تماشا کنند، درک کنند، با آن همراه شوند و آن را به یاد بسپارند.

A-PDF

ترسیم تجربه تئاتر

پس از پایان اجرای تئاتر، کودکان چه چیزی را به یاد می‌سپارند و درباره‌اش حرف می‌زنند؟ به چه چیزهایی ارزش و اهمیت می‌دهند و چه چیزهایی را فراموش می‌کنند؟ در هنگام تماشای تئاتر چه توانایی‌ها و راهکارهای تفسیری‌ای به کار می‌گیرند؟ کودکان چگونه روایت یا کاراکتر را می‌شناسند و می‌سازند؟ به عنوان تماشاگر چگونه واکنش نشان می‌دهند؟ کودکان کوچک‌تر در هنگام تماشای تئاتر چه سطحی از خیال و واقعیت را درک می‌کنند؟

این‌ها تعدادی از سوالات بسیاری است که من با آن‌ها پروژه‌ای را با نام «ترسیم تجربه تئاتر» آغاز کردم، که در سال ۲۰۰۷ با همکاری «موسسه ایماژ» شکل گرفت. عنوان فرعی پروژه «کودکان چگونه تئاتر تماشا می‌کنند؟» دقیقاً اهداف ما را بیان می‌کرد، اما با وجود سادگی‌اش بسیار بلندپروازانه بود. کودکان مختلف اجراهای مختلفی به روش‌های بسیار متفاوت می‌بینند و ماهیت اصلی این تجربه تا حد زیادی درون کودک به شکل خصوصی باقی می‌ماند. «کودکان چگونه تئاتر تماشا می‌کنند؟» پاسخ دادن به این سوال واقعاً غیرممکن است. با این وجود، برای این پروژه، تحقیق کیفی مفصلی روی تماشاگران کوچک‌تر انجام دادم و از کارگاه‌های هنری مشارکتی به عنوان ابزار روش‌شناسی محوری استفاده کردم تا نزدیک حرف‌های کودکان را درباره تجربه تماشای تئاتر بشنوم.

این موضوع، بخش میانی کتاب حاضر را شکل می‌دهد. فصول این بخش به رابطه بین تجربه و تخیل، قابلیت تئاتری کودکان کم‌سن و همراهی آن‌ها با تئاتر در سطح اخلاقی یا استتاری می‌پردازند؛ بدین ترتیب در بخش میانی کتاب، تجربه تئاتر کودکان را از تئاتر واکاوی می‌کند. به دنبال این مباحث، اختصاصاً عمل تماشای تئاتر مطرح می‌شود.

در این فصل‌ها علاوه بر گزارش مفصل تجربه کودکان از تماشای تئاتر، اصول قومیت‌نگاری تحقیق رعایت شده و شواهدی بی‌نظیر از نحوه ادراک و واکنش کودکان به تئاتر زنده ثبت شده است. بخش میانی کتاب، روش‌شناسی به کار رفته در جمع‌آوری داده‌ها را بررسی

می‌کند، تا حدی به این دلیل که این امر به‌ناچار بر انواع موضوعات جمع‌آوری شده و قصه‌های گفته‌شده تأثیر می‌گذارد و نیز به این دلیل که روش‌شناسی خود حاصل تحقیق است.

امتداد همراهی مخاطب

هدف کارگاه‌هایی که در پروژه «ترسیم تجربه تئاتر» برگزار شد علاوه بر تحقیق، سرگرمی و جایزه دادن به کودکان شرکت‌کننده نیز بود. حداقل بچه‌ها اوقات خوشی داشتند تا برای افراد علاقمند، نقاشی بکشند و حرف بزنند. با اینکه می‌دانستم نوع فعالیت‌های تحقیقاتی، ماهیت دستاوردهای تحقیق را تغییر می‌دهد، اصلاً انتظار نداشتم که این روش بر تجربه تئاتری کودکان نیز تأثیر مثبت داشته باشد. اما این اتفاق افتاد: در کارگاه‌ها معلوم شد که نقاشی کشیدن و حرف زدن به بچه‌ها فرصت می‌دهد تا همراهی و درگیر شدن خود را با تئاتر انعکاس، گسترش و عمق دهند.

فصول بخش سوم کتاب؛ در ادامه‌ی «امتداد همراهی مخاطب» این مسائل بررسی می‌شود که بعد از اجرای تئاتر چه کارهایی در ذهن کودک باقی می‌ماند، آنچه در ذهن او باقی می‌ماند چگونه امتداد می‌یابد و پس از اجرا کودکان چگونه تجارب خود را عملاً نمایش می‌دهند. اساس این بخش بر درک این موضوع است که حضور کودکان در تئاتر چیزی بیش از صرف نشستن مقابل سن است. این فرصت، امکان زمینه‌سازی تجربه را در آن‌ها می‌پرورد و به آن‌ها مهارت‌های تماشاگری می‌آموزد. پس این فصول در حکم جعبه ابزار هستند؛ هدف آن‌ها

راهنمایی برای عمق بخشیدن به تجربه کودک و نیز پیگیری مباحث فلسفی درباره ماهیت حضور هنرمندانه است. خطاب بخش سوم کتاب با هنرمندان، محققان، دانشجویان و معلمان است تا کودکان کم‌سن‌وسال را به گفتگو درباره تجارب هنری و تئاتری‌شان برانگیزند.

موقعیت هنرمند و معلم و محقق در این کتاب تلفیق شده است چراکه همگی در کاوش زیبایی‌شناسی کودکان درگیرند و همگی انواع دانش‌های مختلف را درباره ماهیت تجربه تئاتری کودکان در اختیار دارند. امیدوارم این کتاب منبع مفیدی برای همه کسانی باشد که در زمینه‌ها و محیط‌های مختلف با تئاتر و با کودکان سروکار دارند. هم‌چنین امیدوارم توجه به تجربه مخاطب کودک از تئاتر را احیا کند.

A-PDF

Watermark